

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ГУЗЕ КОСТЯНТИН АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 347.963

**ПРЕДСТАВНИЦТВО ПРОКУРОРОМ
ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯНИНА АБО ДЕРЖАВИ В ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2015

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент **Радченко Петро Іванович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри цивільного процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Притика Юрій Дмитрович**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри правосуддя;

кандидат юридичних наук, професор **Кройтор Володимир Андрійович**, Харківський національний університет внутрішніх справ, завідувач кафедри цивільного права та процесу

Захист відбудеться «26» лютого 2016 р. о «10» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «21» грудня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю. Є. Атаманова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Згідно з п. 2 ст. 121 Конституції України на прокуратуру покладається представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом. Відповідні конституційні положення знайшли своє закріплення в Цивільному процесуальному кодексі України 2004 р. (далі – ЦПК) і стали фундаментальними для регламентації діяльності прокуратури в цивільному судочинстві.

Інститут участі прокурора в суді в теорії цивільного процесуального права розглядався як один з її важливих елементів. Трансформувавшись відповідно до Конституції України в інститут представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді та отримавши закріплення в нормах Господарського процесуального кодексу України 1991 р. та Кодексу адміністративного судочинства України 2005 р., прокурорське представництво набуло ознак міжгалузевого правового інституту. Водночас така новелізація процесуального законодавства не внесла суттєвих змін у доктрину процесуального права щодо участі прокурора в цивільному процесі, адже цей аспект процесуальної теорії розвивався синхронно з практикою й носив догматичний характер, залишаючи невирішеними важливі теоретичні проблеми правової природи прокурорського представництва, об'єктів, на захист яких воно спрямовано, підстав та форм участі прокурора в суді, обсягу його процесуальних повноважень тощо. Однак несистемні зміни, внесені в правову регламентацію участі прокурора в цивільному процесі до і після прийняття Конституції України та нарешті у Законі України «Про прокуратуру» 2014 р., не тільки не вирішили ці спірні питання, а й поглибили їх.

З точки зору правозастосовної практики залишаються неоднозначними питання застосування судами конституційних приписів, процесуального й матеріального законодавства, що визначає порядок реалізації прокурором функції представництва інтересів громадянина або держави в цивільному процесі.

Поряд з цим теоретичні та практичні питання інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді мають бути узгоджені з рекомендаціями Парламентської Асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЄ), Комітету міністрів Ради Європи, Європейської комісії «За демократію через право» (далі – Венеціанська комісія), Консультативної ради європейських прокурорів (далі – КРЕП), Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), у яких сформульовані міжнародні стандарти функціонування прокуратури в суді поза межами кримінальної сфери. Ключові положення зазначених рекомендацій виступають загальними детермінантами, з урахуванням яких повинно розвиватися національне законодавство, зокрема й те, що визначає порядок реалізації прокуратурою конституційної функції представництва.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідницьких робіт кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах Державної цільової комплексної програми на 2011 – 2015 рр. «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (державна реєстрація № 0111U000957).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є наукова розробка питань щодо здійснення прокурором конституційної функції представництва інтересів громадянина або держави в цивільному процесі в аспекті змагальних засад судочинства та міжнародно-правових стандартів функціонування прокуратури в суді поза межами кримінальної юрисдикції.

Для досягнення вищезазначеної мети поставлено такі задачі:

- визначити етапи становлення інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді та з'ясувати взаємозалежність тенденцій його розвитку з моделями судочинства, властивими конкретному періоду еволюції процесуального законодавства;

- систематизувати нормативно-правові акти, на яких базується діяльність прокуратури в цивільному процесі та виявити розбіжності й прогалини в їх регламентації, а також визначити шляхи їх удосконалення;

- розкрити правову природу представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді як конституційної функції, що в сучасних умовах реалізується в порядку не лише цивільної, але й адміністративної та господарської юрисдикції;

- визначити коло об'єктів, що підлягають захисту прокурором в суді та сформулювати положення щодо перспектив їх подальшої трансформації;

- з'ясувати правовий статус прокурора, що реалізує функцію представництва інтересів громадянина або держави в суді; визначити обсяг його процесуальних повноважень; дослідити підстави та форми участі прокурора в суді;

- розробити обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, що регулює порядок здійснення прокурором представництва інтересів громадянина або держави в суді, враховуючи міжнародні стандарти функціонування прокуратури в суді поза межами кримінальної сфери.

Об'єктом дослідження є процесуальна форма реалізації конституційної функції прокуратури в суді поза межами кримінальної юрисдикції.

Предметом дослідження є представництво прокурором інтересів громадянина або держави в цивільному судочинстві та судова практика національних судів.

Методи дослідження. Дисертаційна робота ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Історико-правовий метод дозволив дослідити еволюцію становлення інституту представництва

прокурором інтересів громадянина або держави в суді; метод синтезу – об'єднати норми, що регулюють судово-прокурорське представництво, в правовий інститут; метод класифікації – визначити форми участі прокурора в суді та поділити їх на групи; моделювання та прогнозування – розробити пропозиції щодо подальшого розвитку інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді; порівняльно-правовий – провести порівняльний аналіз процесуального законодавства, що регулює участь прокурора в цивільному судочинстві, та зіставити його з прецедентною практикою ЄСПЛ, висновками органів Ради Європи (далі – РЄ), законодавством зарубіжних держав щодо функціонування прокуратури в суді поза межами кримінальної сфери; системно-структурний – визначити правову природу прокурорського представництва, а також систематизувати правові акти, що регламентують порядок його здійснення; логіко-правовий – виявити суперечності та прогалини у правовому регулюванні національного законодавства, невідповідність його європейським стандартам у досліджуваній сфері та сформулювати пропозиції щодо його удосконалення та гармонізації.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження. Дисертація є першою науковою працею, в якій здійснено комплексну розробку питань щодо представництва прокурором інтересів громадянина або держави в цивільному процесі та запропоновано теоретико-правову конструкцію реалізації прокуратурою конституційної функції представництва, яка відповідає змагальним засадам цивільного судочинства та міжнародним стандартам функціонування прокуратури в суді поза межами кримінальної сфери.

Конкретні результати наукового дослідження, що виносяться на захист і містять наукову новизну, полягають у такому:

уперше:

– сформульовано нову теоретико-правову конструкцію реалізації прокурором представництва інтересів громадянина або держави в цивільному процесі, в межах якої досліджуваний інститут публічного правосуддя синхронізовано із субсидіарністю та змагальністю. Основоположна ідея цієї конструкції полягає у тому, що участь прокурора в цивільному процесі має: 1) носити допоміжний (додатковий) характер; 2) забезпечувати «справедливий баланс» між сторонами (принцип рівності процесуальних можливостей), за яким участь прокурора в цивільному процесі може бути зумовлена лише необхідністю прирівняти сторони в реалізації права на судовий захист, оскільки одна з них не в змозі самотійно це право реалізувати. Зазначене дало можливість висувати, що прокурор вправі здійснювати представництво в суді інтересів громадянина, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права та не має процесуальної дієздатності, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють її захист або взагалі відсутні, а

інтересів держави – у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснюється органом державної влади, органом місцевого самоврядування, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження;

– здійснено періодизацію становлення та розвитку інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді та з'ясовано, що регламентація діяльності прокурора в цивільному процесі розвивалася непослідовно, внаслідок чого роль прокурора в цивільному процесі на різних історико-правових етапах змінювалася. Так, під час панування слідчих начал судочинства прокуратура наділялася розширеними (значними) процесуальними повноваженнями і, навпаки, із запровадженням змагальної моделі судочинства роль прокурора зменшувалася;

– виведено теоретичний постулат щодо взаємозалежності процесуальних повноважень прокурора і об'єктів, що підлягають захисту прокурором при здійсненні представницької функції в суді. Це дозволило стверджувати, що при здійсненні представництва інтересів громадянина відмовитися від позову, визнати позов, змінити розмір позовних вимог, укласти мирову угоду, звернутися до суду з заявою про забезпечення позову прокурор вправі лише за згодою законного представника громадянина, який не має процесуальної дієздатності. При цьому законному представнику повинно бути надано право відмовитися від прокурорського представництва. При здійсненні прокурором представництва інтересів держави в суді вказані процесуальні повноваження можуть бути реалізовані як прокурором, так і матеріально заінтересованою особою (органом, який уповноважений державою здійснювати її функції у відповідних правовідносинах) лише за наявності їх спільної згоди. У реалізації інших процесуальних прав, пов'язаних з розпорядженням матеріальним об'єктом спору, прокурор обмежений бути не може;

– на підставі структурно-функціонального аналізу нормативно-правових актів, які регулюють участь прокурора в цивільному судочинстві та актів міжнародних установ, де сформульовано міжнародні стандарти у зазначеній сфері, проведено їх класифікацію та обґрунтовано, що правове регулювання досліджуваного інституту є недостатньо узгодженим, тож воно потребує удосконалення і гармонізації;

удосконалено теоретичні положення щодо:

– розуміння представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді як правового інституту, оскільки його складають взаємопов'язані норми цивільного процесуального права, а також адміністративного процесуального та господарського процесуального права, що: 1) регулюють однорідну групу суспільних відносин; 2) покладають на прокурора обов'язок по захисту в суді єдиного кола об'єктів; 3) за своєю сутністю віддзеркалюють публічні (соціальні) засади судочинства;

– самостійності правового статусу прокурора в цивільному судочинстві, що дозволило обґрунтувати необхідність виключення з процесуального законодавства положень, які вимагають від прокурора для здійснення представництва інтересів громадянина надання суду письмової згоди на таке представництво законного представника або органу, якому законом надано право захищати права, свободи та інтереси відповідної особи;

– особливостей реалізації права на оскарження прокурором судових рішень, яке має відповідати міжнародним стандартам функціонування прокуратури поза межами кримінальної сфери правосуддя. На основі аналізу висновків органів РЄ доведено, що передбачене законом право прокурора на оскарження судових рішень, незалежно від участі у розгляді справи в суді першої інстанції, допустимо лише у разі дотримання «справедливого балансу» між сторонами (принципу рівності сторін) або якщо правопорушення зачіпає інтереси великої кількості громадян. В аспекті принципів правової визначеності та *res judicata* обґрунтовано, що для прокурорів, які не брали участі у судових засіданнях й пропустили процесуальний строк внесення апеляційної (касаційної) скарги, поважними причинами для їх поновлення можуть виступати обставини, що стали перешкодою у реалізації права на оскарження саме для особи (його законного представника або органу державної влади, до компетенції якого віднесені повноваження по захисту інтересів держави), представництво інтересів якої він здійснює в суді, а не для прокурора;

набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо:

– необхідності конкретизації та розширення кола об'єктів, що підлягають захисту при здійсненні прокурором представницької функції в суді, якими поряд з правами, свободами, інтересами громадянина або інтересами держави повинен виступати також суспільний інтерес, зокрема, інтерес територіальної громади, у зв'язку з чим запропоновано передбачити в процесуальному законодавстві відповідну процедуру їх захисту;

– доцільності виділення в науці лише правових підстав участі прокурора в цивільному процесі, які поділено на ті, що: 1) регулюють право прокурора бути учасником процесу; 2) конкретизують випадки реалізації прокурором представництва інтересів громадянина або держави в суді;

– розуміння виконавчого провадження як частини судового розгляду. Відповідно до такого підходу правове регулювання участі прокурора при виконанні судових рішень має бути синхронізовано з аналогічною його діяльністю в цивільному процесі, де прокурор вправі вступити у справу на будь-якій стадії її розгляду, незалежно від його участі в суді попередніх інстанцій. У зв'язку з цим запропоновано виключити з законодавства положення, які надають прокурору право здійснювати представництво інтересів громадянина або держави у виконавчому провадженні лише у разі його участі в конкретній справі в суді.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації пропозиції і висновки можуть бути використані: у науково-дослідницькій сфері – для подальшого вивчення проблем участі прокурора в цивільному судочинстві; у правотворчій роботі – як теоретичний та практичний матеріал при розробці змін до законодавства, що регулює порядок здійснення прокурором представництва інтересів громадянина або держави в суді, з метою його вдосконалення, гармонізації та приведення у відповідність до міжнародно-правових стандартів; у правозастосуванні – для формування єдиної судової практики за участю прокурора, який реалізує в суді конституційну функцію представництва, її вдосконалення, підвищення ефективності судочинства; у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників з процесуальних галузей права, викладанні курсів з цивільного процесу та інших галузей права, розробці навчального курсу “Представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді”, у науково-дослідницькій роботі студентів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертації доповідалися на наукових і науково-практичних конференціях та «круглих столах»: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального Кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України» (Харків, січень 2007 р.); науково-практичній конференції «Конституційні аспекти судової реформи» (Харків, червень 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам’яті професора О. А. Пушкіна, «Проблеми цивільного права та процесу» (Харків, травень 2009 р.); науково-практичних конференціях, присвячених пам’яті професора О. А. Пушкіна, «Проблеми цивільного права та процесу» (Харків, травень 2010 р., травень 2013 р., червень 2014 р., травень 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та здобувачів «Юридична осінь 2011 року» (Харків, листопад 2011 р.); науково-практичній конференції, присвяченій пам’яті професора О. А. Пушкіна, «Методологія дослідження проблем цивільного права та процесу» (Харків, травень 2012 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та здобувачів «Юридична осінь 2012 року» (Харків, листопад 2012 р.); «круглому столі» «Проверка судебных решений в гражданском процессе Украины и России» (Харків, березень 2013 р.); Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Юридична осінь 2014 року» (Харків, 14 листопада 2014 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та практичні висновки, що сформульовані в дисертації, знайшли відображення у сімнадцяти публікаціях: п’яти статтях у фахових виданнях, у тому числі в двох іноземних, та в тезах дванадцяти доповідей на наукових, науково-практичних конференціях та «круглих столах».

Структура роботи визначається її предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновку і списку використаних джерел (310 найменувань). Загальний обсяг роботи складає – 234 сторінки, з них основний текст – 201 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, вказується на її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначаються її мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться відомості про апробацію результатів дослідження та кількість публікацій за темою дисертації.

Розділ 1 «Інститут представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді» містить три підрозділи і висновки.

У підрозділі 1.1 *«Історико-правовий аналіз інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді»* досліджується еволюція інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в цивільному процесі, починаючи з судової реформи XIX ст. і до часу прийняття Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р., який зумовив внесення змін у процесуальне законодавство. Наголошується, що становлення інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді варто пов'язувати з діяльністю прокурорів поза межами кримінальної сфери. При цьому завдання та зміст діяльності прокуратури в суді змінювалися залежно від моделі судочинства (змагальної чи слідчої), яка існувала в той або інший історико-правовий період. Аналіз законодавства і юридичної літератури дав змогу виділити три етапи еволюції інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді. Перший етап охоплює час проведення в кінці XIX – початку XX століття судово-правової реформи і відзначається початком інституалізації діяльності прокуратури в справах цивільної юрисдикції. Другий етап слід пов'язувати з радянською добою. У цей період відбувається подальша інституалізація участі прокурора в цивільному процесі, в порядку якого на прокуратуру покладалася єдина функція – нагляд за дотриманням законності. Особливістю цього періоду також є наділення прокурорів занадто широкими процесуальними повноваженнями. Третій етап (з 1992 р. і до часу прийняття Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р.) характеризується посиленням змагальної моделі цивільного процесу, тенденціями по зменшенню ролі прокурора в ньому (скасовується прокурорський нагляд), а також остаточним становленням інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді, який був закріплений в Конституції України 1996 р. У

подальшому розвитку цього інституту спостерігається послідовна мінімізація повноважень прокурора в цивільному процесі. Зокрема, конкретизується й зменшується коло випадків представництва прокурором інтересів громадянина, виключається можливість здійснення ним захисту в суді невизначеного кола осіб, а також інтересів держави в особі державних компаній, політичних партій, релігійних організацій, громадських об'єднань тощо. Подібні особливості у правовому регулюванні досліджуваного інституту відбивають тенденції еволюції сучасного цивільного процесу.

У підрозділі 1.2 «*Правова регламентація представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді*» проводиться аналіз нормативно-правових актів, що регулюють порядок здійснення прокурором представництва інтересів громадянина або держави в національному судочинстві, а також актів міжнародних установ, де сформульовано міжнародні стандарти у зазначеній сфері. Виходячи з їх функціональної спрямованості, відповідні акти класифікуються на такі: 1) основний нормативно-правовий акт, що містить конститутивні (базові) норми, на підставі яких функціонує досліджуваний інститут, – Конституція України; 2) спеціальний нормативно-правовий акт, який розкриває специфіку, сутність, підстави та організаційні основи здійснення органами прокуратури представництва інтересів громадянина або держави в суді, – Закон України «Про прокуратуру»; 3) нормативно-правові акти, які визначають процесуальний порядок реалізації прокурором в суді функцій представництва інтересів громадянина або держави, а також його права та обов'язки, як учасника судового процесу, – ЦПК, Закон України «Про виконавче провадження»; 4) нормативно-правові акти, окремі норми яких визначають випадки здійснення прокурорського представництва, – Сімейний кодекс України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» тощо; 5) акти тлумачення вищими судовими установами України порядку застосування норм права, що регулюють участь прокурора в цивільному процесі, – рішення Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ВСУ), пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ; 6) міжнародно-правові акти, де закріплені міжнародні стандарти функціонування прокуратури в суді поза межами кримінальної сфери, – висновки та рекомендації ПАРС, КРЕП, рішення ЄСПЛ тощо.

З урахуванням запропонованої класифікації підкреслюється, що, незважаючи на єдину конституційно-правову основу, норми національного законодавства, які регулюють діяльність прокуратури в суді поза межами кримінальної сфери, залишаються неузгодженими і потребують удосконалення та гармонізації.

У підрозділі 1.3 «*Правова природа представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді*» в контексті вчень про сутність правових

(процесуальних) інститутів надано інтерпретацію представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді як правового інституту, який є структурним елементом цивільного процесуального, а також адміністративного процесуального та господарського процесуального права. Пояснюється це тим, що в основі досліджуваного інституту лежить конституційне положення, відповідно до якого на прокуратуру України покладається представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом (п. 2 ст. 121 Конституції України). Наведене положення має загальний характер і є фундаментальним для правової регламентації діяльності органів прокуратури по представництву інтересів громадянина або держави в суді поза межами кримінальної сфери. Це означає, що норми інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в процесуальних галузях права регулюють, по суті, єдині суспільні відносини, що виникають між прокурором та судом і завжди спрямовані на захист єдиного кола об'єктів: прав, свобод, інтересів громадянина та інтересів держави.

Отже, пропонується представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді розглядати як процесуальний інститут, який складають взаємопов'язані норми цивільного процесуального права, а також адміністративного процесуального й господарського процесуального права, що регулюють однорідну групу суспільних відносин, що виникають між судом та прокурором, де останній, реалізуючи публічні (соціальні) основи судочинства, вчиняє процесуальні дії, спрямовані на захист прав, свобод, інтересів громадянина, інтересів держави у випадках, визначених законом.

Розділ 2 «Правове становище прокурора в суді» містить три підрозділи і висновки.

У підрозділі 2.1 «Об'єкти захисту при здійсненні прокурором представницької функції в суді» досліджуються крізь призму загальних об'єктів судового захисту, передбачених у процесуальному законодавстві, та теоретичних вчень про суб'єктивне право, свободи, законний (охоронюваний законом) інтерес. Вказується на необхідність конкретизації об'єктів прокурорського представництва, якими поряд з інтересами громадянина або держави є також суб'єктивні права, свободи громадянина.

Проаналізовано наукові погляди щодо доцільності закріплення в законодавстві вичерпного переліку осіб, права, свободи та інтереси яких можуть захищатися прокурором в суді. Наголошується, що наявність такого переліку є обґрунтованим, адже відповідає сучасним тенденціям по зменшенню ролі прокурора в суді. Водночас зазначається, що у висновках та рекомендаціях органів РЄ не існує єдиної позиції стосовно доцільності збереження за прокуратурою повноважень по представництву в суді інтересів громадянина. При вирішенні цього питання пропонується взяти за основу, по-перше, принципи, сформульовані КРЕП у п. 34 висновку ССРЕ (2008) 3 від 21 жовтня

2008 р., щодо виконання прокуратурою функцій за межами сфери кримінального права, зокрема: ці функції реалізуються з метою забезпечення застосування права із дотриманням основних прав та свобод у межах повноважень, наданих прокурорам відповідно до законів, Конвенції та прецедентної практики ЄСПЛ (підп. «с»); такі повноваження прокурорів мають якомога точніше регулюватися законом (підп. «d»); діючи за межами сфери кримінального права, прокурори мають користуватися тими ж правами і обов'язками, як будь-яка інша сторона, і не повинні мати привілейованого становища у ході судових проваджень (підп. «f»). По-друге – рекомендації, надані Венеціанською комісією, у п. 82 висновку CDL-AD(2013)025 від 14 жовтня 2013 р., відповідно до якого при захисті прокуратурою в суді інтересів громадянина останній, як і особа, котра має право представляти інтереси окремих осіб, повинна мати право заперечувати необхідність такого представництва.

При дослідженні «державних інтересів» як об'єкта прокурорського представництва в суді надається авторське визначення цієї правової категорії – це коло інтересів держави (політичних, економічних, соціальних тощо), що входять до предмета ведення (компетенції) органів державної влади, місцевого самоврядування, яким законом надано повноваження органу виконавчої влади, і підлягають захисту прокурором в суді.

Акцентується особлива увага на тому, що одним з об'єктів захисту при здійсненні прокурором представницької функції в суді повинен виступати суспільний (громадський) інтерес.

У підрозділі 2.2 «Прокурор як особа, що бере участь у справі» проаналізовані теоретичні погляди щодо правового статусу прокурора в суді та наголошується, що він є самостійним учасником цивільного процесу. Виходячи з цього, пропонується виключити з ч. 2 ст. 45 ЦПК приписи, що вимагають від прокурора для здійснення представництва інтересів громадянина, надати письмову згоду законного представника або органа, якому законом надано право захищати права, свободи та інтереси відповідної особи, оскільки наведені нормативні положення не відповідають сутності досліджуваного інституту.

«Прокурор – захисник публічного інтересу», – з такою дефініцією в роботі асоціюється правовий статус прокурора, який реалізує судово-представницьку функцію, оскільки діяльність прокурора в цивільному процесі є віддзеркаленням публічних засад правосуддя і має спрямовуватися на захист державного та суспільного інтересу, які є складовими елементами інтересу публічного. Водночас, виходячи з фундаментальних основ цивільного судочинства, яке базується на принципах диспозитивності й змагальності, втручання цього публічного інституту (прокурора) в приватноправові відносини суб'єктів процесуальної діяльності – фізичних осіб є неможливим; допустимо воно лише у виняткових випадках, коли необхідно прирівняти

сторони у реалізації права на судовий захист, оскільки це право не може бути реалізоване іншим шляхом.

Самостійний характер процесуального статусу прокурора в цивільному процесі відбиває специфічне коло повноважень, якими він наділяється як особа, що бере участь у справі. Окрема увага приділяється проблемі реалізації прокурором процесуальних повноважень, пов'язаних з розпорядженням матеріальним об'єктом спору (право відмовитися від позову, визнати позов, змінити розмір позовних вимог, укласти мирову угоду, звернутися до суду з заявою про забезпечення позову). Відмічається, що вони не можуть бути ініційовані прокурором без згоди законного представника громадянина, який не має процесуальної дієздатності і в інтересах якого здійснюється представництво. У наділенні іншими процесуальними правами, реалізація яких є розпорядженням матеріальним об'єктом спору, прокурор не може бути обмежений.

У разі захисту прокурором у суді інтересів держави право відмовитися від позову, визнати позов, змінити розмір позовних вимог, укласти мирову угоду, звернутися до суду з заявою про забезпечення позову, може бути реалізовано лише за наявності згоди як прокурора, так і матеріально заінтересованої особи – органу державної влади, органу місцевого самоврядування, до компетенції якого віднесені повноваження по захисту інтересів держави в суді. За відсутності їх спільної згоди застосування вказаних розпорядчих прав є неможливим, і суд зобов'язаний продовжити розгляд справи.

У підрозділі 2.3 «Підстави та форми участі прокурора в суді» досліджуються підстави та форми реалізації прокурором функції представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Обстоюється позиція, що в процесуальній теорії доцільно виділяти правові підстави прокурорського представництва, пов'язуючи їх з нормами закону, які регламентують право прокурора бути учасником судочинства. При цьому відповідні норми самі по собі не можуть бути підставами участі прокурора в суді по конкретній справі. Такими слід вважати конкретні випадки, визначені законом, за наявності яких у прокурора виникає право на здійснення в суді представництва інтересів громадянина або держави. Така інтерпретація підстав участі прокурора в суді дозволила класифікувати їх на: підстави, що регламентують право прокурора бути учасником процесу, та підстави, що конкретизують випадки реалізації прокурором представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Крізь призму змагальних засад судочинства та міжнародних стандартів функціонування прокуратури поза межами кримінальної юрисдикції проаналізовано підстави участі прокурора в суді, що закріплені в Законі України «Про прокуратуру». З метою їх удосконалення пропонується внести зміни до ст. 23 цього Закону, передбачивши, що здійснення прокурором

представництва інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) допустимо у разі, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права та не має процесуальної дієздатності, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють її захист або взагалі відсутні, а інтересів держави – у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження.

Дослідження форм участі прокурора в суді показало, що реалізація конституційної функції представництва інтересів громадянина або держави відбувається шляхом: 1) звернення до суду з позовною заявою (заявою), тобто через подання прокурором заяви про захист прав, свобод, інтересів громадянина або інтересів держави та участь у розгляді справи в суді першої інстанції; 2) вступу у справу на будь-якій стадії процесу, розпочатого з ініціативи інших осіб, тобто через подання прокурором апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про перегляд рішення ВСУ, заяви про відкриття виконавчого провадження та участь у розгляді справи, розпочатої з ініціативи інших осіб у суді першої інстанції, а також при перегляді судових рішень у наступних стадіях процесу.

Розділ 3 «Особливості здійснення прокурором представництва інтересів громадянина або держави в суді» містить три підрозділи і висновки.

У підрозділі 3.1 «Особливості звернення прокурора з позовом до суду, а також вступу його у розпочату справу в суді першої інстанції» досліджуються окремі питання реалізації прокурором в суді першої інстанції функції представництва.

Проаналізовано вимоги ч. 4 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», що надають прокурору право звернутися до суду з позовом або вступити у розпочату справу виключно після підтвердження судом підстав для представництва (абз. 2), а також покладають на прокурора обов'язок попередньо, до звернення до суду, повідомити про це громадянина або його законного представника або відповідного суб'єкта владних повноважень (абз. 3). Підкреслюється, що наведений досудовий порядок ускладнює процедуру реалізації прокурором конституційної функції представництва інтересів громадянина або держави в суді першої інстанції і є процесуально не врегульованим. Крім того, цей порядок дублює передбачені в ст. 119 ЦПК вимоги щодо змісту позовної заяви прокурора, в якій він зобов'язаний зазначити підстави звернення до суду. Зважаючи на зазначене, пропонується виключити ч. 4 ст. 23 зі змісту Закону України «Про прокуратуру».

Окрему увагу приділено проблемі процесуального оформлення вступу

прокурора у справу в суді першої інстанції, провадження у якій відкрито за позовом інших осіб, адже в законодавстві відповідна процедура також є нерегульованою. Заперечується позиція, підтримувана рядом науковців, що відповідні процесуальні дії прокурора мають оформлюватися повідомленням, адже право на здійснення в суді функції представництва закон пов'язує з вмотивованістю звернення прокурора (наявності підстав для представництва), яке знаходиться виключно під контролем суду. У зв'язку з цим пропонується доповнити ЦПК положенням, відповідно до якого вступ прокурора у справу в суді першої інстанції, розпочату з ініціативи інших осіб, має оформлюватися шляхом подання заяви, де повинні бути зазначені підстави такого звернення, а також обґрунтування на їх підтвердження.

У підрозділі 3.2 *«Особливості оскарження прокурором судових рішень»* розглянуто окремі питання реалізації прокурором функції представництва в судах контрольних інстанцій.

У контексті запропонованої авторської конструкції реалізації прокурором представництва інтересів громадянина або держави в цивільному процесі вноситься пропозиція щодо наділення прокурора правом оскарження судових рішень незалежно від його участі у розгляді справи в суді першої інстанції. На підставі аналізу рекомендацій органів РЄ наголошується, що застосування прокурором вказаних повноважень є виправданим у разі необхідності забезпечення «справедливого балансу» між сторонами (принципу рівності сторін) або якщо правопорушення зачіпає інтереси великої кількості громадян.

Реалізація права на оскарження судових рішень повинна відбуватися з дотриманням визначених законом процесуальних строків. Аналіз практики показав, що прокурори не завжди їх дотримуються й мотивують їх пропуск тим, що участі у судових засіданнях попередніх інстанцій вони не брали й не мали інформації про оскаржуване рішення. При цьому відповідні доводи судами здебільш визнаються поважними причинами для поновлення процесуальних строків і внесення прокурором апеляційної (касаційної) скарги. Така позиція судів піддається критиці, оскільки надання прокурору права оспорювати остаточні акти суду порушує принципи правової визначеності та *res judicata*.

У цьому контексті обстоюється точка зору про необхідність удосконалення правового регулювання змісту апеляційної (касаційної) скарги, заяви про перегляд судового рішення ВСУ або у зв'язку з нововиявленими обставинами. Запропоновано внести зміни до відповідних норм, встановивши для прокурора обов'язок вказувати обставини, що обґрунтовують необхідність здійснення представництва інтересів громадянина або держави в суді, а також надавати докази на їх підтвердження.

У підрозділі 3.3 *«Особливості здійснення прокурором представництва інтересів громадянина або держави при виконанні судових рішень»*

проаналізовано окремі питання реалізації прокурором функції представництва у виконавчому провадженні.

Виходячи з розуміння виконавчого провадження як невід'ємної частини судового розгляду, відзначається, що здійснення прокурором функції представництва при виконанні судових рішень не повинно відрізнятися від аналогічної його діяльності в цивільному процесі, в порядку якого прокурор вправі вступити у справу, провадження у якій відкрито за позовом інших осіб, на будь-якій стадії її розгляду незалежно від його участі в судах попередніх інстанцій. У зв'язку з цим пропонується виключити із Закону України «Про виконавче провадження» та Закону України «Про прокуратуру» положення, які надають прокурору право здійснювати представництво інтересів громадянина або держави у виконавчому провадженні лише у разі його участі в конкретній справі в суді.

Крім того, для більш ефективної реалізації судових рішень у виконавчому провадженні вноситься пропозиція уповноважити прокурора безпосереднім правом на отримання виконавчого документа незалежно від його участі у розгляді справи в суді.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішено наукове завдання, яке полягає у розробці питань щодо здійснення прокурором конституційної функції представництва інтересів громадянина або держави в цивільному процесі в аспекті змагальних засад судочинства та міжнародно-правових стандартів функціонування прокуратури в суді поза межами кримінальної юрисдикції. Результати проведених досліджень дали можливість сформулювати такі головні висновки.

1. Історичні витоки інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді безпосередньо пов'язані з інституалізацією діяльності прокуратури в суді поза межами кримінальної сфери (у першу чергу, в цивільному процесі) на етапах судових реформ 1864 р., радянської та пострадянської доби. Визначальним фактором розвитку цього інституту стало прийняття у 1996 р. Конституції України, якою покладено на прокуратуру функцію представництва інтересів громадянина або держави у випадках, визначених законом. Для сучасного періоду характерною рисою є послідовне зменшення ролі прокурора в цивільному процесі. Відповідні особливості відбивають загальні тенденції функціонування прокуратури в суді, завдання і зміст діяльності якої залежать від моделі судочинства (змагальної чи слідчої), властивої процесуальному законодавству у відповідний історико-правовий період.

2. Правове регулювання інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді здійснюється актами матеріального й процесуального права, які, виходячи з їх структурно-функціонального аналізу, потребують гармонізації та вдосконалення. Основою відповідних змін повинні стати принципи, які містяться у висновках та рекомендаціях ПАРЕ, Комітету міністрів РЄ, Венеціанської комісії, КРЕП, ЄСПЛ щодо функціонування прокуратури в суді поза межами кримінальної сфери.

3. Представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді – це самостійний процесуальний інститут, який складають взаємопов'язані норми цивільного процесуального права, а також адміністративного процесуального й господарського процесуального права, що регулюють однорідну групу суспільних відносин, що виникають між судом та прокурором, де останній, реалізуючи публічні (соціальні) основи судочинства, вчиняє процесуальні дії, спрямовані на захист прав, свобод, інтересів громадянина, інтересів держави у випадках, визначених законом.

4. Національне законодавство, відносячи до кола об'єктів, що підлягають захисту прокурором в суді, лише інтереси громадянина або держави, формально обмежує предметну сферу здійснення прокурором конституційної функції представництва. Спираючись на вчення про «суб'єктивне право», «свободи», «інтереси» та аналіз загальних об'єктів судового захисту, перспектив подальшого розвитку досліджуваного інституту, запропоновано об'єктами прокурорського представництва в законодавстві України закріпити такі: права, свободи, інтереси громадянина; інтереси держави; суспільний інтерес (інтерес територіальної спільноти).

5. Процесуальний статус прокурора в суді зумовлений, по-перше, публічними (соціальними) засадами судочинства, проголошеними ст. 55 Конституції України, де кожному гарантується судовий захист його прав і свобод; по-друге – необхідністю дотримання «справедливого балансу» між сторонами, тобто принципу рівності процесуальних можливостей (принципу рівності сторін), за яким кожній стороні гарантується право представляти свою позицію у справі на таких умовах, які б не ставили її у менш сприятливе становище порівняно з опонентом. Іншими словами, участь прокурора в цивільному процесі може бути зумовлена лише необхідністю прирівняти сторони у реалізації права на судовий захист, оскільки одна з них не в змозі самостійно це право реалізувати. Така інтерпретація процесуального статусу дозволила дійти висновку, що процесуальні повноваження прокурора, пов'язані з розпорядженням матеріальним об'єктом спору (право відмовитися від позову, визнати позов, змінити розмір позовних вимог, укласти мирову угоду, звернутися до суду з заявою про забезпечення позову), у разі представництва інтересів громадянина можуть бути ініційовані прокурором лише за згодою відповідного громадянина або його законного представника, якщо громадянин

не має процесуальної дієздатності. У разі захисту прокурором інтересів держави реалізація вказаних розпорядчих прав у суді допускається органами державної влади чи прокурором лише за їх взаємною згодою.

6. Частина 2 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» викласти в такій редакції: «Прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у разі, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права та не має процесуальної дієздатності, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють її захист або взагалі відсутні».

7. Частина 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» викласти в такій редакції: «Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження».

8. Представництво прокурором інтересів громадянина або держави можливе виключно в суді, де він як учасник процесу здійснює права та виконує свої обов'язки лише в процесуальній формі, тому передбачений в Законі України «Про прокуратуру» досудовий порядок підтвердження судом підстав для представництва не є реалізацією покладеної на прокурора судово-представницької функції і підлягає виключенню.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, опубліковані у фахових виданнях України та зарубіжних країн:

1. Гузе К. А. Реалізація представницької функції прокуратури на стадії виконання судових рішень / К. А. Гузе // Пробл. законності : академ. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 105. – С. 248-256.

2. Гузе К. А. Інститут представництва прокурором інтересів громадянина або держави в процесуальних галузях права / К. А. Гузе // Пробл. законності : акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – Вип. 113. – С. 254-261.

3. Гузе К. А. Реалізація права на оскарження прокурором судових рішень у контексті міжнародних стандартів / К. А. Гузе // Унів. наук. зап.: часоп. Хмельн. ун-ту упр. та права. – 2013. – № 3. – С. 501-507.

4. Гузе К. А. Процессуальные полномочия прокурора при осуществлении в суде представительства интересов гражданина / К. А. Гузе // Закон и жизнь (Leges et Vita) в Украине : междунар. науч.-практ. прав. журн. – 2014. – № 10/2 (274). – С. 48-51.

5. Гузе К. А. Порядок реализации прокурором в суде функции представительства интересов гражданина или государства в аспекте нового ЗУ «О прокуратуре» / К. А. Гузе // Закон и жизнь (Leges et Vita) в Украине : междунар. неауч.-практ. прав. журн. – 2015. – № 3/2 (279). – С. 6-9.

Тези доповіді:

6. Гузе К. А. Деякі питання представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді / К. А. Гузе // Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України : тези доп. та наук. повід. учасн. міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 січ. 2007 р.). – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого / за заг. ред. В. В. Комарова, 2007. – С. 203-206.

7. Гузе К. А. Інститут представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді як міжгалузевий інститут процесуального права / К. А. Гузе // Конституційні аспекти судової реформи : матеріали наук.-практ. конф., (26-27 черв. 2008 р.). – Х. : Право, 2008. – С. 155-157.

8. Гузе К. А. Форми участі прокурора в стадії виконання судових рішень / К. А. Гузе // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (23 трав. 2009 р.). – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 351-352.

9. Гузе К. А. Щодо сутності представництва прокурором в суді інтересів громадянина або держави / К. А. Гузе // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 трав. 2010 р.). – Х. : ХНУВС, Навч.-наук. ін-т права, економіки та соціології, 2010. – С. 341-343.

10. Гузе К. А. Щодо об'єктів, які підлягають захисту прокуратурою України при реалізації конституційної функції представництва / К. А. Гузе // Юридична осінь 2011 р. : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (9 листоп. 2011 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. – С. 223-227.

11. Гузе К. А. Деякі аспекти генезу інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді / К. А. Гузе // Методологія дослідження проблем цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (26 трав. 2012 р.) / Харк. нац. ун-т внутр. справ ; відп. за вип. В. А. Кройтор. – Х. : ХНУВС, 2012. – С. 419-422.

12. Гузе К. А. Щодо вдосконалення порядку здійснення прокурором конституційної функції представництва інтересів громадянина або держави в суді / К. А. Гузе // Юридична осінь 2012 р. : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 233-236.

13. Гузе К. А. Участие прокурора при пересмотре судебных решений в гражданском судопроизводстве / К. А. Гузе // Проверка судебных решений в гражданском процессе Украины и России : сб. тез. науч. докл. и сообщ. «круглого стола» кафедр гражд. процесса Нац. ун-та «Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого» и юрид. фак. Моск. гос. ун-та им. М. В. Ломоносова (Харьков, 19 марта 2013 г.) / под общ. ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2013. – С. 94-96.

14. Гузе К. А. Право оскарження прокурором судових рішень та межі його реалізації / К. А. Гузе // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-прак. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (25 трав. 2013 р.) / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС; Золотая миля, 2013. – С. 572-575.

15. Гузе К. А. Функціонування прокуратури в суді за межами кримінальної сфери в інтерпретації органів Ради Європи: розбіжності у стандартах / К. А. Гузе // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (7 черв. 2014 р.) / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 508-512.

16. Гузе К. А. Процедура реалізації прокурором в суді функції представництва інтересів громадянина або держави в аспекті новел ЦПК та ЗУ «Про прокуратуру» 2014 р. / К. А. Гузе // Зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук. конф. молодих учених (Харків, 14 листоп. 2014 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. – С. 177-180.

17. Гузе К. А. Досудовий порядок реалізації прокурором функції представництва інтересів громадянина або держави в суді за Законом України «Про прокуратуру» 2014 р. / К. А. Гузе // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (30 трав. 2015 р.). – Х. : ХНУВС, 2015. – С. 416-420.

АНОТАЦІЯ

Гузе К. А. Представництво прокурором інтересів громадянина або держави в цивільному судочинстві України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2015.

Дисертацію присвячено дослідженню інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в цивільному судочинстві України. Розроблено теоретичну конструкцію реалізації прокурором конституційної функції представництва, в межах якої досліджуваний інститут публічного правосуддя синхронізовано із субсидіарністю та змагальністю, а діяльність прокурора в цивільному процесі має допоміжний (додатковий)

характер та базується на засадах дотримання «справедливого балансу» між сторонами.

Проаналізовано етапи становлення інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді та виявлено взаємозалежність тенденцій його розвитку з моделями цивільного процесу на різних етапах його еволюції; досліджено правові акти, які регулюють діяльність прокурора в цивільному процесі, та проведено їх класифікацію. З'ясовано особливості правової природи представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді, сформульовано сутність досліджуваного інституту, визначено процесуальний статус прокурора в цивільному процесі та обсяг його процесуальних повноважень залежно від об'єктів прокурорського захисту в суді. Узагальнено основні теоретичні підходи щодо підстав та форм участі прокурора в суді та визначено їх зміст. Сформульовано авторські пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, що регулює порядок здійснення прокурором функції представництва інтересів громадянина або держави в цивільному процесі.

Ключові слова: прокурор; представництво прокурором інтересів громадянина або держави в цивільному судочинстві; об'єкти, що підлягають захисту прокурором у суді; процесуальний статус прокурора в суді; субсидіарність; «справедливий баланс» між сторонами.

АННОТАЦИЯ

Гузе К. А. Представительство прокурором интересов гражданина или государства в гражданском судопроизводстве Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2015.

Диссертация посвящена исследованию института представительства прокурором интересов гражданина или государства в гражданском судопроизводстве Украины. Разработана теоретическая конструкция реализации прокурором конституционной функции представительства, в рамках которой исследуемый институт публичного правосудия синхронизирован с субсидиарностью и состязательностью, а деятельность прокурора в гражданском процессе носит вспомогательный (дополнительный) характер и базируется на принципах соблюдения «справедливого баланса» между сторонами, и обусловлена лишь необходимостью уравнивать стороны в реализации права на судебную защиту, поскольку одна из них не в состоянии

самостоятельно это право реализовать. Делается вывод, что прокурор вправе осуществлять представительство в суде интересов гражданина, если такое лицо не в состоянии самостоятельно защитить свои нарушенные или оспариваемые права и не имеет процессуальной дееспособности, а законные представители (органы, которым законом предоставлено право защищать права, свободы и интересы такого лица) не осуществляют его защиту или таковые вообще не существуют, а интересов государства – в случае нарушения или угрозы нарушения интересов государства, если защита этих интересов не осуществляется органом государственной власти, органом местного самоуправления, в компетенцию которого входят соответствующие полномочия.

Исследованы этапы становления института представительства прокурором интересов гражданина или государства в суде и выявлена взаимозависимость тенденций его развития с моделями гражданского процесса на разных этапах его эволюции.

На основании структурно-функционального анализа правовых актов, регулирующих деятельность прокурора в гражданском процессе, осуществлена их классификация и сделан вывод, что правовое регулирование исследуемого института является несогласованным, и требует совершенствования и гармонизации.

Изучена правовая природа представительства прокурором интересов гражданина или государства в суде как конституционная функция, которая в современных условиях реализуется в порядке гражданского процесса, а также административного и хозяйственного процесса. Определена сущность исследуемого института как процессуального института, который составляют взаимосвязанные нормы гражданского процессуального права, а также административного процессуального и хозяйственного процессуального права, регулирующие однородную группу общественных отношений, возникающих между судом и прокурором, где последний, реализуя публичные (социальные) основы судопроизводства, совершает процессуальные действия, направленные на защиту прав, свобод, интересов гражданина, интересов государства в случаях, предусмотренных законом.

Утверждается, что в гражданском процессе прокурор занимает самостоятельное процессуальное становище, а объем его процессуальных полномочий зависит от объектов, подлежащих защите при осуществлении им представительской функции в суде.

Обобщены основные теоретические подходы относительно оснований и форм участия прокурора в суде и определено их содержание. Сформулированы авторские предложения по совершенствованию действующего законодательства, регулирующего порядок осуществления прокурором

функции представительства интересов гражданина или государства в гражданском процессе.

Ключевые слова: прокурор; представительство прокурором интересов гражданина или государства в гражданском судопроизводстве; объекты, подлежащие защите прокурором в суде; процессуальный статус прокурора в суде; субсидиарность; «справедливый баланс» между сторонами.

SUMMARY

Guze K. A. Representation of Interests of the Citizen or the State by Prosecutor in Civil Procedure of Ukraine. – Manuscript copyright.

The dissertation for obtaining Candidate of Judicial Sciences degree, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; Private international law. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2015.

The dissertation is devoted to the research of the institute of representation of interests of citizens or the state by prosecutor in civil procedure of Ukraine. The theoretical construction of the realization of constitutional representative function by prosecutor is formulated, according to which this institute of public law is synchronized with subsidiarity and competitiveness, and activity of the prosecutor in civil procedure has ancillary (additional) nature and based on respect for «fair balance» between the parties.

Stages of formation of the institute of representation of interests of citizens or the state by prosecutor in court are analyzed. Interdependence of tendency of its development and models of civil procedure at various stages of its evolution is revealed. Legal acts that regulate the activity of the prosecutor in civil procedure are analyzed and their classification is made.

The legal nature of representation of interests of citizens or the state by prosecutor in court is researched; the essence of this institute is formulated. The procedural status of the prosecutor in civil procedure and the amount of its procedural powers according to the objects of prosecutor's defense in court is determined. Main theoretical approaches to the grounds and forms of the prosecutor participation in court are generalized and their contents are identified. Proposals for the improvement of existing legislation, which regulate the order of the execution of functions of representing the interests of the citizen or the State by prosecutor in civil proceedings, are formulated.

Key words: prosecutor; representation of interests of citizens or the state by prosecutor in civil procedure; objects, to be protected by prosecutor in court; procedural status of the prosecutor in court; subsidiarity; «fair balance» between the parties.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент Васильєв С. В.

Підписано до друку 06.11.2015. Формат 60х90 1/16.
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Умовн. друк. арк.. 0,7. Облік.-вид. арк. 0.9
Тираж 130 прим. Зам. № 1378

Друкарня
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.